

УДК 343.985

DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2021.4.40>**Владислав Негребецький,**

канд. юрид. наук, доцент,

доцент кафедри криміналістики

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ВІДЕОЗАПИС ПІД ЧАС СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ

Стаття присвячена проблемам вдосконалення відеофіксації ходу та результатів слідчого експерименту під час провадження досудового розслідування. Слідчий експеримент як процесуальний спосіб отримання доказів передбачає два різні способи перевірки доказів: експериментальний – через проведення дослідних дій (власне слідчий експеримент) та перевірку – через зіставлення показань з фактичною обстановкою (перевірка показань на місці). До відеозапису вдаються в тих випадках, коли необхідно зафіксувати певні факти, динамічну картину події, демонстрацію обстановки та окремих дій, взаємозв'язок тих чи інших предметів і слідів, складну обстановку місця події. Відеозапис у розслідуванні злочинів має такі переваги: 1) дає змогу водночас фіксувати звук і зображення та візуально контролювати якість запису; 2) містить інформацію про динамічність події, розвиток тієї чи іншої дії або явища; 3) не потребує лабораторного опрацювання відзнятого матеріалу. Участь підозрюваного у проведенні слідчого експерименту з метою перевірки його показань на місці обов'язково має добровільний характер. Специфіка процесу пізнання зазначеної слідчої дії передбачає абсолютну самостійність демонстрації особою, показання якої перевіряються, місця події й обстановки. Обстановка виступає не як самостійне джерело інформації, а як результат демонстрації з боку особи, показання якої перевіряються. Слідчого при цьому цікавить, де саме відбувся той або інший епізод події, яким шляхом пересувався підозрюваний, де саме розташовані об'єкти, про які повідомлялося в його показаннях, яким чином виконувались ти чи інші дії в реальних умовах на місці події. Відповідно, відеозапис має зафіксувати факт добровільності участі особи, показання якої перевіряються в слідчій (розшуковій) дії, її самостійність в демонстрації обстановки і обставин події. Запропоновано шляхи підвищення ефективності застосування відеозапису під час слідчого експерименту.

Ключові слова: слідча дія, перевірка показань на місці, фіксація, відеозапис, спеціаліст, план, схема.

Постановка проблеми. В сучасній криміналістичній теорії відеозапис розглядається переважно як спосіб фіксації, який дозволяє не тільки наочно задокументувати процес і результати слідчої дії, але й забезпечити в подальшому їх об'єктивну оцінку в силу ілюстративності [1, с. 77]. При цьому, на нашу думку, доцільно розглядати відеозапис не просто як документ, що є наслідком використання технічного засобу (відеокамери), а ще й як інформаційну модель слідчої дії, яка дозволяє в подальшому звернутися до змісту слідчої дії і оцінити отримані результати.

Кримінально-процесуальний кодекс України № 4651-VI від 13.04.2012 р. передбачає ст. 240 під назвою «слідчий експеримент», відповідно до якої «з метою перевірки і уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення, слідчий, прокурор має право провести слідчий експеримент шляхом відтворення дій, обстановки, обставин певної події, проведення необхідних дослідів чи випробувань». Таке формулювання надає слідчому можливість проводити в порядку

статті 240 КПК не тільки власне експериментальні дії, а ще й особливий різновид – перевірку показань на місці. Змістом цієї норми також охоплюється відтворення дій, обстановки й обставин певної події.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Криміналістичні і процесуальні проблеми слідчого експерименту, в тому числі його різновиду – перевірки показань на місці – досліджувались в роботах таких відомих вчених процесуалістів і криміналістів, як І.Є. Биховський, О.М. Васильєв, А.В. Дулов, В.П. Колмаков, В.О. Коновалова, В.Г. Лукашевич, І.М. Лузгін, С.С. Степичев, В.Ю. Шепітько. Зокрема, на рівні дисертаційних досліджень цій слідчій дії присвятили свої праці А.А. Андреев, Р.С. Белкін, Н.І. Гуковська, Д.Д. Заяць, О.Б. Зозулінський, О.Г. Маслов, Л.О. Соя-Серко, В.М. Стратонов, В.М. Уваров, М.М. Хлинцов, О.В. Ципленкова, І.В. Чаднова. При цьому питання щодо застосування відеозапису під час слідчого експерименту, в тому числі перевірки показань на місці, залишається недостатньо дослідженим і адаптованим під можливості новітніх технологій фіксації.

Метою цієї статті є дослідження особливостей використання відеозапису з метою фіксації змісту і результатів слідчого експерименту, виявлення шляхів щодо підвищення ефективності використання відеозапису та розробка на цій основі практичних рекомендацій для слідчих органів України.

Вклад основного матеріалу. Слідчий експеримент – це слідча (розшукова) дія, яка полягає у відтворенні дій, обстановки, обставин певної події, проведенні необхідних дослідів чи випробувань із метою перевірки зібраних доказів, отримання нових доказів, перевірки і оцінки слідчих версій про можливість існування тих чи інших фактів, що мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення [2, с. 218].

Перевірка показань на місці – це особливий вид слідчого експерименту, що полягає в зіставленні показань про пов'язані з певним місцем обставини злочину з фактичною обстановкою на цьому місці, показаною слідчому в присутності понятих особою, яка дала показання, з метою з'ясування їх достовірності [2, с. 583].

Процес провадження слідчого експерименту та отримані при цьому результати повинні бути процесуально зафіксовані з тим, щоб вони могли зайняти місце серед інших доказів по справі. Останнє визначає необхідність удосконалення, способів і прийомів фіксації цієї слідчої (розшукової) дії. Поряд з протоколом доцільно використовувати додаткові способи фіксації, які дозволяють наочно проілюструвати зміст цієї слідчої дії та отримані результати, наприклад, відеозапис.

При цьому існують особливості застосування методів, способів і прийомів відеофіксації під час слідчого експерименту. Останнє пов'язано з особливостями процесу пізнання під час слідчої (розшукової) дії та структурою отриманої інформації. Фіксації підлягає складна за структурою інформація, яка, зокрема, може мати динамічний характер. Наприклад, обстановка на місці, послідовність виконання окремих дій, маршрут пересування, поведінка особи, показання якої перевіряються, зокрема її ініціатива в демонстрації дій, напрямків руху, розташування окремих об'єктів, відтворенні первісної обстановки. Саме цим пояснюється доцільність використання відеозапису під час цієї слідчої дії.

Перевірка показань на місці має складну структуру отриманої інформації [3, с. 67]. Слідчий зіставляє показання з фактичною обстановкою на місці події. Відбуваються поступова перевірка та оцінка інформації.

У криміналістичній літературі зазначається, що оцінка вірогідності доказів полягає у з'ясуванні змістовної сторони інформації та її джерела, встановленні на цій підставі зв'язку між окремими відомостями, одержаними з різних джерел, виявленні протиріч між ними і поясненні їх походження [4, с. 153]. Під час перевірки показань на місці оціночній діяльності слідчого притаманна своя специфіка. На нашу думку, вона полягає в тому, що такої оцінки зазнає уявна модель події на підставі показань особи, які перевіряються. Перевірка уявної моделі полягає в усуненні з неї інформації, яка не відповідає обстановці на місці, й відновленні моделі знову отриманою інформацією.

Така модель є інформаційно-ймовірнісною, тому що за змістом вона представлена даними, які необхідно уточнити й перевірити. За своєю структурою вона складається із взаємозалежних чуттєво-наочних образів уже сприйнятих елементів обстановки й логічних побудов. Якщо слідчий раніше не сприймав обстановки місця події, де проводиться перевірка, то на підґрунті одних лише показань відтворити модель злочинної події достатньо складно. Під час проведення перевірки показань слідчий сприймає реальне місце, предмети, сліди, а також пояснення й дії особи, показання якої перевіряються. При цьому уявна модель доповнюється сприйнятими образами справжньої обстановки, а також поясненнями й діями цієї особи. Відбувається поступовий перехід від моделі інформаційно-ймовірнісної до моделі інформаційно-достовірної. Одночасно слідчий зіставляє отриману інформацію з уявною моделлю події, що перевіряється. У результаті цього остання оцінюється з погляду відповідності дійсній обстановці на місці події. Протиріччя, неточності й незрозумілості в показаннях усуваються.

У криміналістичній теорії відеозапис розглядається як спосіб фіксації отриманої доказової інформації під час проведення слідчих і судових дій [5, с. 7]. Рекомендації щодо його застосування під час слідчого експерименту і перевірки показань на місці зводяться в основному до окремих прийомів відеозйомки. Водночас з нашого погляду існує необхідність розглянути саме зміст інформації, яка має бути зафіксована за допомогою відеозапису. Останній уявляє собою свого роду інформаційну модель слідчої дії, що повторює її зміст та результати. В подальшому ця модель може використовуватись для оцінки результатів перевірки показань на місці (наприклад, під час розгляду кримінального провадження в суді). Ефективність відеозапису як способу фіксації в даному

випадку залежить від того, наскільки точно така модель відбиває зміст слідчої (розшукової) дії, наскільки повно вона фіксує отримувану інформацію.

На нашу думку, відеозапис під час перевірки показань на місці за своїм змістом обов'язково має охоплювати наступні інформаційні елементи:

1. Обстановку місця події в тому вигляді, в якому вона демонструється особою, показання якої перевіряються;

2. Різного роду жести цієї особи, пов'язані з демонстрацією обстановки, та інші невербальні засоби спілкування, які використовуються для передачі інформації слідчому від особи, показання якої перевіряються, наприклад, просторове розташування сторін, візуальний контакт;

4. Усні пояснення цієї особи;

5. Процес демонстрації особою, показання якої перевіряються, окремих дій, поз;

6. Запитання, пояснення та заяви слідчого, спеціаліста та інших учасників слідчої (розшукової) дії, пов'язані з перевіркою показань.

Джерелом інформації у процесі перевірки показань на місці виступає матеріальна обстановка місця події. Межі вивчення і фіксації обстановки під час перевірки показань на місці цілком залежать від того, наскільки одержана інформація пов'язана зі змістом показань, що перевіряються, і у якому ступені вона дозволяє оцінити їх вірогідність. При цьому необхідно враховувати, що необхідна слідчому інформація міститься не в ізолювано або поперемінно сприйманих джерелах – обстановці або поясненнях особи, показання якої перевіряються, – а в співвідношенні інформації з цих джерел [6, с. 120]. Обстановка й усні пояснення допитаної особи під час цієї слідчої дії використовуються як єдине складне джерело інформації. На нашу думку, у процесі її проведення обстановка виступає не як самостійне джерело інформації, а як результат демонстрації з боку особи, показання якої перевіряються. Обстановка досліджується слідчим у тому вигляді, як її демонструє ця особа. Іншими словами, у поле зору слідчого попадають тільки ті елементи обстановки, на які вказує допитана особа на підтвердження своїх показань. Слідчого при цьому цікавить, де саме відбувався той або інший епізод події, яким шляхом пересувався підозрюваний, де саме розташовані об'єкти, про які повідомлялося в його показаннях, яким чином виконувались ти чи інші дії в реальних умовах на місці події. Н.І. Гуковська вказує, що під час проведення розглядуваної слідчої дії уточнюється, де і як відбулася подія [7, с. 37]. Якщо осо-

бою, показання якої перевіряються, демонструються окремі дії, то рухи сприймаються слідчим не ізолювано від навколишнього оточення, а в нерозривному зв'язку з ним.

Специфіка процесу пізнання зазначеної слідчої дії передбачає абсолютну самостійність демонстрації особою, показання якої перевіряються, місця події й обстановки. Просторове розташування учасників цієї слідчої дії є невербальним засобом спілкування і тому може використовуватися для передачі інформації між ними [8, с. 387]. Відеозапис має фіксувати самостійність демонстрації особою, показання якої перевіряються, окремих об'єктів, напрямів, пропозицій слідувати з указаним цією особою напрямом тощо. Так, якщо особа, показання якої перевіряються, пропонує прослідкувати автомобілем за певним напрямком, то доцільно розташувати цю особу на передньому сидінні справа від водія, а спеціаліста з відеокамерою на задньому сидінні, вести відеозйомку в такому ракурсі, щоб можна було побачити в кадрі і дорогу, і жести цієї особи.

Під час фіксації демонстрації особою, показання якої перевіряються, напрямку руху, маршруту та певних орієнтирів на місці доцільно використовувати маршрутну зйомку з панорамуванням [9, с. 88]. Остання проводиться за допомогою розташування відеокамери, спрямованої перпендикулярно лінії руху учасників слідчої дії. Такий спосіб відеозйомки дозволяє наочно фіксувати учасників слідчої дії на фоні навколишньої обстановки. Маршрутний відеозапис зручно виконувати відеокамерою, оснащеною об'єктивом зі змінною фокусною відстанню, що дає можливість знімати з одної точки, не наближаючись до об'єкта, – від загального до крупного плану. Перевага застосування такого об'єктиву під час зйомки об'єктів у русі полягає ще і в можливості зафіксувати об'єкт, що наближується або віддаляється в одному і тому ж масштабі.

Усні пояснення особи, показання якої перевіряються, становлять собою обов'язковий елемент інформаційної структури цієї слідчої дії. Тому вони повинні фіксуватися у протоколі, а також за допомогою інших засобів фіксації, зокрема через відеозапис. При цьому відеозапис необхідно здійснювати таким чином, щоб забезпечити одночасну фіксацію процесу надання пояснень, особою, показання якої перевіряються, та об'єктів, орієнтирів і дій, що демонструються. Саме такий спосіб дозволяє найбільш повно задокументувати процес зіставлення інформації з різних джерел, що є специфічним саме для перевірки показань на місці.

Заслужує окремого розгляду питання щодо відеофіксації демонстрації окремих дій особою, показання якої перевіряються. Демонстрація розглядається як істотний елемент змісту цієї слідчої дії [10, с. 10; 11, с. 10]. Вона дозволяє слідчому досліджувати динаміку події. В результаті демонстрації людина наочно переконується в певних процесах і результатах, які настають. Дії, які демонструються особою, показання якої перевіряються, наочно, в образній формі зображують подію або її елементи, що дає можливість точніше й повніше, ніж при словесному повідомленні, передати інформацію про подію. Під час демонстрації може виявитися фактична неможливість окремих обставин, що фігурують у показаннях, даних особою на допиті, наприклад, неможливість досягти певного пункту, хоча підозрюваний показує, що він рухався саме цією дорогою. Істотну роль у таких випадках відіграє фіксація динаміки виконання окремих дій.

Заслужує на увагу питання щодо безперервності фіксації ходу перевірки показань на місці. Перевага відеозапису в порівнянні з іншими способами фіксації полягає в здатності відображати інформацію про динамічність події, розвиток тієї чи іншої дії, явища [1, с. 77]. В разі зупинки відеозапису дана перевага втрачається. Дії, обстановку, певні об'єкти і орієнтири, що демонструються особою, показання якої перевіряються, необхідно фіксувати за допомогою відеозйомки в послідовності, у якій здійснюється слідча дія. Тому доцільно в порядку підготовки до проведення перевірки показань на місці спланувати зміст і послідовність дій. Але слідчий не завжди має можливість зробити це заздалегідь. Можливість планування перевірки показань на місці прямо залежить від обсягу інформації, наявної у слідчого на етапі підготовки. На нашу думку, тут можливі дві різні ситуації: 1) коли достатньо даних про розслідувану подію, обставини якої будуть предметом перевірки показань, і про те місце, де вони відбувалися; 2) коли зібрані матеріали дають про зазначене мінімальні відомості. Таким чином, якщо тривалість відеозапису можна передбачити, то доцільно приготувати носій інформації для відеозапису відповідної кількості часу. Але і в цій ситуації під час перевірки показань на місці у слідчого не завжди існує можливість передбачити фактичну тривалість слідчої дії, оскільки це багато в чому залежить від поведінки і дій особи, показання якої перевіряються. Якщо здійснити безперервну відеозйомку неможливо, то кожний випадок зупинки фіксації необхідно відбити у прото-

колі перевірки показань на місці з зазначенням причин та часу припинення та відновлення відеозапису.

Висновки

Під час слідчого експерименту доцільно використовувати відеозапис. На відміну від інших способів фіксації, відеозапис дозволяє наочно відобразити динамічні елементи змісту цієї слідчої дії, зокрема, самостійність у демонстрації обстановки, зміст окремих дій, реакцію особи, показання якої перевіряються. Тому використання відеозапису підвищує ефективність слідчої (розшукової) дії. Відеозапис доцільно розглядати як інформаційну модель слідчої дії, яка дозволяє в подальшому звернутися до її змісту і оцінити отримані результати. Під час використання відеозапису під час перевірки показань на місці необхідно враховувати структуру інформації, яка підлягає обов'язковій фіксації.

Список використаних джерел:

1. Криміналістика : підручник: у 2 т. Т. 1 / за ред. В.Ю. Шепітька. Харків : Право, 2019. 456 с.
2. Велика українська юридична енциклопедія: У 20 т. Т. 20 : Криміналістика, судова експертиза, юридична психологія / редкол. В.Ю. Шепітько та ін. Харків : Право, 2018. 952 с.
3. Шейфер С.А. Познавательное значение следственных действий и их система. *Вопр. борьбы с преступностью*. Москва : Юрид. лит., 1972. Вып.15. С. 54–70.
4. Лузгин И.М. Расследование как процесс познания. Учеб. пособие. Москва : НИ и РИО ВШ МВД СССР, 1969. 177 с.
5. Сокиран М.Ф. Процесуальні і тактичні питання використання звуко-, відеозапису в кримінальному судочинстві України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / КНУВС України, К, 2008. 20 с.
6. Шейфер С.А. О познавательной сущности и пределах применения проверки показаний на месте. *Вопр. борьбы с преступностью*. Москва : Юрид. лит., 1978. Вып. 28. С. 116–133.
7. Гуковская Н.И. Право суда на производство следственного эксперимента. *Сов. юстиция*. Москва : Изд-во Минюста и Верхов. суда РСФСР, 1958. № 4. С. 35–37.
8. Романов В.В. Юридическая психология: Учебник. Москва : Юрист, 1998. 488 с.
9. Найдис И.Д. Судебная кинематография и видеозапись. Харьков, Вища школа, 1986. 199 с.
10. Соя-Серко Л.А. Проверка показаний на месте: Метод. пособие. Москва : Изд-во ВИПИ-ПИРМПП Прокуратуры СССР, 1966. 91 с.
11. Белкин Р.С. Проверка и уточнение показаний на месте: Лекции. Москва : Изд-во ВШ МВД РСФСР, 1961. 25 с.

Vladyslav Nehrebetskyi. Video recording during the investigative experiment

The article is devoted to the problems of improving video recording of the course and results of an investigative experiment during a pre-trial investigation. An investigative experiment as a procedural method of obtaining evidence involves two different ways of checking evidence: experimental through conducting experimental actions (the investigative experiment itself) and verification through comparing the testimony with the actual situation (checking the testimony at the crime scene). Video recording is used in cases where it is necessary to record certain facts, a dynamic picture of what happened, a demonstration of the situation and individual actions, the relationship of certain objects and traces, and the complex situation at the crime scene. Video recording in the investigation of crimes has the following advantages: 1) allows you to simultaneously record sound and images and visually monitor the quality of the recording; 2) contains information about the dynamism of the event, the development of a particular action or phenomenon; 3) does not require laboratory processing of the material. Participation of a suspect in conducting an investigative experiment in order to verify his testimony at the crime scene is necessarily voluntary. The specifics of the process of cognition of this investigative action presuppose absolute independence of the demonstration by the person whose testimony is being checked of the scene of the incident and the situation. The situation does not act as an independent source of information, but as a result of a demonstration by the person whose testimony is being checked. At the same time, the investigator is interested in where exactly this or that episode of the incident took place, how the suspect moved, where exactly the objects that were reported in his testimony are located, how you or other actions were performed in real conditions at the crime scene. Accordingly, the video recording should record the fact of voluntary participation of the person whose testimony is being checked in the investigative (search) action, his independence in demonstrating the situation and circumstances of the incident. Ways to improve the efficiency of using video recording during an investigative experiment are proposed.

Key words: investigative action, verifying testimony at the crime scene, video recording, specialist, plan, scheme.

